

Preveli: Stipe Ćurković i Milena Ostojić

David Harvey

Neoliberalizam i grad*

Lijepo je biti ovdje, posebno povodom proslave pokretanja časopisa s tako obećavajućim imenom. Već dugo se bavim pitanjima društvene pravde; jedna od mojih prvih knjiga zove se *Social Justice and the City*. Za mene je to bila knjiga čije mi je pisanje mnogo toga otkrilo, a nadam se da će biti i knjiga koja će nešto otkriti i svojim čitateljima. Međutim, ponekad, kao u ovom slučaju, puno više toga naučite pišući nego čitajući. Moja se knjiga bavila gradom pa bih htio započeti s jednim od svojih omiljenih citata o gradovima. Autor mu je Robert Park, sociolog koji je pisao u Chicagu 1920-ih. Park je o gradovima rekao sljedeće:

»Grad je čovjekov najkonzistentniji i, u cjelini uzevši, najuspješniji pokušaj da iznova stvori svijet u kojemu živi, bliži svojim željama. Grad je svijet koji je čovjek stvorio; grad je stoga i svijet u kojemu je on osuđen živjeti. Tako je, indirektno, bez prave predodžbe o naravi svog pothvata, stvorivši grad, čovjek iznova stvorio i sebe sama.«

Morat ćete oprostiti na rodnoj pristranosti u ovom odlomku, pisan je 1920-ih. Za mene, puno značenje ove izjave je nešto što zahtijeva dodatnu refleksiju; dijelom jer me se može optužiti da mi se citat sviđa, ali i zato što na određeni način odražava jednu slav-

nu Marxovu izjavu. U *Kapitalu*, Marx govori o procesu ljudskog rada i iznosi dijalektički uvid koji kaže da ne možemo promijeniti svijet oko sebe, a da pritom ne promijenimo i sebe same; kao i da ne možemo promijeniti sebe, a da pritom istovremeno ne promijenimo i svijet koji nas okružuje. Marx tako cijelu ljudsku povijest vidi kao odvijanje dijalektike transformacije onoga tko smo i što smo, skupa s transformacijama svijeta oko nas, prirodnog okoliša i svega ostalog. Park naravno nije bio marksist, ali tvrdi isto. Implikacija Parkove tvrdnje je da je pitanje o tome »u kakvim gradovima želimo živjeti« nerazdvojivo od pitanja »kakvi ljudi želimo biti«, »kakvu vrstu čovječanstva želimo stvoriti« i »kako ga želimo stvoriti«. Uzajamna zavisnost konstitucije grada i onoga tko smo i što smo, vjerujem, nešto je o čemu je vrlo važno razmisliti. Posebno jer se povijesno osvrćemo unatrag i pitamo jesmo li ikad bili doista svjesni tog zadatka? Jesmo li ikad bili svjesni da to činimo? Vjerujem da je odgovor da su se gradovi mijenjali i da smo se mi mijenjali s njima, a da toga nikad nismo bili pretjerano svjesni.

Povremeno bi se netko pojavio, u pravilu neki utopist, i rekao bi: »Hej, trebali bismo stvoriti drugu vrstu grada. I ta nova vrsta grada bit će ona vrsta gdje ćemo biti divni

* Transkript predavanja održanog 25. rujna 2006. na Sveučilištu Windsor, Ontario, Kanada. Izvorno objavljeno u *Studies in Social Justice*, volume 1, Number 1, Winter 2007.; dostupno na: <http://www.phaenex.uwindsor.ca/ojs/ledy/index.php/SSJ/article/viewFile/191/183>

ljudi, umjesto svih ovih zlih i zlobnih ljudi oko nas.« Postoji, dakle, jedna utopijska tradicija koja pokušava odgovoriti na Parkove primjedbe tako što postaje svjesna zadataka i daje prijedloge o oblicima grada i funkcijama grada i rastu grada, što je onda na neki način povezano s idejom stvaranja idealne ljudske zajednice, idealnim svijetom u kojemu bi mogli živjeti. Većina utopijskih nacrtata nije pretjerano dobro funkcionirala zbog razloga u koje ovdje neću ulaziti. Međutim, ako povijesno i geografski pogledamo kako je New York sagrađen, kako je Toronto sagrađen, kako je Birmingham sagrađen, kako je Moskva sagrađena, kako je Šangaj sagrađen, nije da su ti gradovi sagrađeni s izričitom predodžbom o tome kakvi ljudi želimo biti. Ali rezultat te urbanizacije bilo je stvaranje određenog tipa ljudskog društva i moramo obratiti pažnju na to o kakvoj vrsti društva se tu radi.

Postoji vrlo stara izreka iz Srednjeg vijeka koja glasi »gradski zrak oslobađa« i tu ideja slobode grada povijesno postaje važna. Jedno od pitanja kojim bih se ja danas htio baviti je »kakvu vrstu slobode imamo u gradu?«. Kad danas kažemo »gradski nas zrak oslobađa«, kakvu vrstu slobode konstituiraju urbani procesi koji se događaju oko nas? Ta pitanja odmah vode do pitanja »što mislimo pod slobodom?«, »tko je u poziciji da nam kaže što ta sloboda predstavlja?« i »kako određujemo što ta sloboda predstavlja?«. Naravno, postoji ogromna količina etičke literature o ideji koju zovemo slobodom.

Južno od granice čovjek s imenom George Bush puno je toga rekao o tome, održao mnoge govore na temu slobode. Mene je to toliko zanimalo da sam si uzeo nešto vremena i išao ponovno čitati sve govore Geor-

gea Busha, i oni su vrlo zanimljivi. On kaže nekoliko različitih stvari. Na obljetnicu 11. rujna rekao je:

»Odlučni smo braniti vrijednosti koje su stvorile našu naciju jer su mir u svijetu i rastuće slobode u dugoročnom interesu Amerike, odražavaju ustrajne američke ideale i ujedinjuju saveznike Amerike. Čovječanstvo ima priliku doprinijeti trijumfu slobode nad njezinim vjekovnim neprijateljima.«

Zatim kaže: »Sjedinjene Države prihvaćaju svoju odgovornost da [svijet – op. prev.] predvode ovom velikom nacijom«. Takve izjave daju se naći i prije 11. rujna u nekim govorima Georgea Busha – one nisu ništa novo. Ali postoji zanimljiv dodatak. Kada se Tony Blair došao obratiti američkom Kongresu u srpnju 2003., predložio je prijateljski amandman na naglasak koji je George Bush stavio na američke vrijednosti. Rekao je:

»Postoji mit da mi volimo slobodu, a drugi ju ne vole, da je naša vezanost za slobodu proizvod naše kulture, da su sloboda, demokracija, ljudska prava, vladavina prava, američke vrijednosti ili zapadne vrijednosti. Članovi Kongresa, naše vrijednosti nisu zapadne vrijednosti; one su univerzalne vrijednosti ljudskoga duha.«

Bush je prihvatio taj amandman. U svome sljedećem govoru, koji je održao u Westminsteru kao odgovor na Blairov, rekao je:

»Unapređenje slobode zadatak je našega vremena. Ono je poziv naše zemlje još od 14 točaka [ovdje se referira na Woodrowa Wilsona], preko četiriju sloboda [referira se na Roosevelta], do govora u Westminsteru [ovdje govori o Ronaldu Reaganu]. Amerika je svoju moć stavila

u službu vjere da je sloboda naum prirode, vjere da je sloboda smjer kretanja povijesti. Vjerujemo da ljudsko ispunjenje i izvrsnost dolaze s odgovornom sprovedbom slobode. Vjerujemo da sloboda koju toliko cijenimo nije samo za nas, nego pravo i mogućnost čitavog čovječanstva.«

Na govoru prilikom prihvaćanja kandidature za predsjednika na nacionalnoj konvenciji Republikanske stranke 2004. George Bush je rekao:

»Vjerujem da je Amerika pozvana voditi borbu za slobodu u novome stoljeću. Vjerujem da milijuni na Bliskom istoku u tišinu zazivaju svoje oslobođenje. Ako im se pruži prilika, prigrlit će najčasniji oblik vladavine koji je čovjek ikad stvorio. Vjerujem sve to jer sloboda nije dar Amerike svijetu, nego dar Svevišnjeg svakome muškarcu i ženi na ovome svijetu.«

U svom inauguralnom govoru u siječnju 2005. rekao je:

»Možemo si priuštiti potpuno povjerenje u konačni trijumf ovoga svijeta. Ne zato što bi se povijest kretala tračnicama neminovnosti – ljudski izbori ju pokreću, unapređuju – ne zato što bismo sebe smatrali izabranom nacijom – Bog pokreće i bira kako On to želi. Iako u smjeru povijest ima neke pravednosti, u njoj ima i vidljivog smjera koji određuju sloboda i tvorac te slobode.«

U ovim govorima uočljiv je zanimljiv niz prijelaza. Od ideje da je sloboda američka vrijednost, preko ideje da je univerzalna vrijednost i ideje da je ona vrijednost zadana prirodom, do ideje da je ona, naravno, dio inteligentnog stvaranja (*intelligent design*)

Svevišnjeg. Ono što je zanimljivo u toj retorici je da ona predstavlja stalnost u Bushovoj administraciji. Možemo joj pristupiti na dva načina. Jedna je da kažemo da su to sve samo prazne priče, licemjerne besmislice. Kad pogledamo Guantanamo Bay ili Abu Ghraib, kad pogledamo sve te stvari koje se odvijaju na terenu, užasne nas taj nevjerojatni nesklad između retorike slobode i činjenica onoga što se događa u procesu sprovedbe političkih ciljeva. Čak u slučaju *Patriot Act*-a u samim Sjedinjenim Državama, i autoritarizmu kojemu svjedočimo na svim razinama vlasti ta je retorika potpuno lažna i licemjerna i bilo bi krivo tumačiti ju drugačije. Ali mislim da je takvo shvaćanje stvari krivo iz nekoliko razloga. Bush se vrlo ustrajno drži svojih proglašavanja o zagovorniku slobode. Konzervativni kolumnist David Brooks iz *New York Times*-a dao je sljedeći komentar, i mislim da se dijelom slažem s njim, on kaže:

»Ne smijemo vjerovati da je Amerika doista ta lakoma, grabežljiva, televizijskom zadojena, nepromišljena glupa neman koja trati resurse svijeta, i da je cijeli taj uzvišeni rječnik samo pokriće za utrku za naftom, žudnju za bogatstvima, za dominaciju ili rat.«

Ja zapravo vjerujem da Amerika jest sve to, ali ono u čemu je Brooks u pravu je kad kaže da ona nije samo to. Bushevi ideali su, zapravo, duboko usađeni u američku povijest i vrlo, vrlo su važni za način na koji ljudi u SAD-u poimaju svoj položaj u svijetu. Moramo pronaći moć te retorike, značaj te retorike i tradiciju te retorike. Kada se na primjer Bush referirao na Woodrowa Wilsona, on je time proizveo vrlo, vrlo moćnu poveznicu. Woodrow Wilson (koji je bio liberal) bio je vrlo zabrinut za slobodu u svijetu. Istovremeno se morao brinuti i o nešto manje uzvi-

šenim pitanjima. Woodrow Wilson je to kao predsjednik na primjer ovako izrazio:

»Budući da trgovina ignorira prirodne granice i proizvođači inzistiraju da im cijeli svijet bude tržište, zastava ove nacije mora ih slijediti, a vrata onih nacija koja su im zatvorena moraju biti razvaljena silom. Prava ulagača moraju štiti i državna vlast i vojska, čak i ako to znači povredu suvereniteta nacije koja se opire. Kolonije treba očuvati ili uspostaviti nove tako da nijedan iskoristivi kutak države ne bude previđen ili ostane neiskorišten.«

Roosevelt je imao slične globalne planove. Reagan, naravno, također. Želim to naglasiti jer postoji pogrešno mišljenje da Bush predstavlja zastranjenje u odnosu na američku tradiciju. On to nije; on je čvrsto usađen u tu tradiciju. Zato ne smijemo vjerovati da je dovoljno jednostavno na izborima zamijeniti Busha nekim poput Clintona, i da će problem time biti riješen.

Ta ideja slobode je vrlo važna, ali moramo joj dati neki konkretniji smisao. Način na koji Bush uspostavlja taj konkretniji smisao je da ju jednostavno uvijek iznova u svojim govorima povezuje s idejom da slobodu predstavlja sloboda tržišta i sloboda trgovine. Što Bush misli pod slobodom najbolje ilustrira ono što je Paul Bremer, civilni upravitelj Privremene koalicijske uprave u Iraku, učinio prije predaje vlasti. Dogodila se kompletna rekonstrukcija institucionalnog poretka iračke države. Pokrenuta je privatizacija svega. Ne bi smjelo biti zapreka privatnom vlasništvu. Ne bi smjelo biti zapreka za strane ulagače da ulaze i rade što ih je volja, nikakvih zapreka koje bi štitele imovinu zemlje, nikakvih zapreka trgovini. Ono što je Bremer zapravo učinio prije predaje

vlasti bilo je usađivanje cijelog niza pravnih propisa u irački institucionalni poredak koji ga usklađuju s idealom neoliberalnog državnog aparata – u savršenom skladu s WTO-om i teorijom o tome kako bi neoliberalni državni aparat trebao izgledati. Bilo je negdje između 70 i 80 propisa, dekreta koje je Bremer ostavio Iračanima. Kada su Iračanima predali vlast jedan od uvjeta predaje bio je da ništa ne mogu promijeniti. Tako je Iračanima sugerirano kako tu ideju slobode trebaju shvatiti. Književni kritičar Matthew Arnold davno je komentirao: »Sloboda je sjajna ideja, sjajan konj za jahanje, pod uvjetom da znate kamo jašete s njim.« Ono što je Iračanima sugerirano je da na tom konju slobode dojašu ravno u neoliberalni obor. Irački ustav kakav je pripremljen 2003. gotovo je identičan ustavu koji je donesen prije 30 godina, točnije 1975. godine nakon puča u Čileu kojim je odstranjen Salvador Allende, a Pinochet doveden na vlast. U Čileu prve su dvije godine protekle u raspravama jer se postavljalo pitanje kakav ekonomski program može oživjeti gospodarstvo? Ono što su u Čileu na koncu učinili bilo je dovođenje Chicago Boysa koji su rekli:

»Privatizirajte sve, otvorite se stranim ulaganjima, stranim trgovcima, bez zapreka izvlačenju privatne imovine iz države, usvojite model gospodarskog rasta utemeljen na izvozu.«

Naravno, nisu imali potrebu disciplinirati radništvo jer su svi radnički vođe bili mrtvi, svi sindikati razmontirani. Svi domovi zdravlja u kojima je bila dozrijevala ljevičarska oporba demontirani su. U Čileu je 1975. implementiran potpuno neoliberalni režim, apsolutno identičan onome koji su Sjedinjene države nametnule Iraku 2003. Dakle, ponovno imamo naglasak na određenoj, vrlo specifičnoj koncepciji slobode. Mislim da

ono što se dogodilo u Čileu poslije puča i ono što se dogodilo u Iraku obuhvaća cijelu jednu povijesnu teoriju u skladu s kojom su snažni procesi neoliberalizacije transformirali svijet, transformirali nas same do te mjere da smo svi mi danas neoliberali, sviđalo se to nama ili ne. Svi smo mi apsorbirali etos neoliberalizacije, i, kao posljedica toga, odnosimo se jedni prema drugima na potpuno drugačiji način. Tu promjenu najspektakularnije vidimo na načinu na koji su se preobrazili gradovi u tom periodu. Za mene, jedna od najfascinantijskih stvari bila je slijediti neoliberalizaciju unatrag do New York Cityja u 1975. To je isti trenutak u kojemu se odvijao puč u Čileu.

New York City je 1975. bankrotirao. Bankrot New York Cityja bio je jedinstven događaj koji je imao dramatične globalne posljedice. Za početak, budžet New York Cityja bio je jedan od najvećih javnih projekata na svijetu. Po veličini bio je to ili 14. ili 15. javni projekt na svijetu. Bankrotiranje nečega ovoga reda veličine bilo bi ravno bankrotiranju države poput Italije ili Francuske. Već sama ideja bila je toliko potencijalno razorna da su se zapadnonjemački kancelar i francuski predsjednik obratili administraciji predsjednika Forda i govorili »ne možete dopustiti da se to dogodi«. Međutim, to se ipak dogodilo, a ono što se nakon toga dogodilo bilo je apsolutno presudno.

Što se točno dogodilo i zašto se dogodilo? Tijekom 1960-ih New York City je gubio radna mjesta i poduzeća koja su se selila ili u predgrađa ili na američki jug (tada još ne u Meksiko, Tajvan, ili Kinu, ali su se selila). Kao posljedica toga, industrijska zaposlenost bila je u opadanju. Naravno, to se u to vrijeme događalo u mnogim američkim gradovima. Posljedica je bila da su središta

gradova ostala napučena nezadovoljnim, nezaposlenim, marginaliziranim i često rasno obilježenim dijelovima stanovništva. A oni su se pobunili u različitim krizama u 1960-ima što je postalo poznato kao Urbana kriza 1960-ih.

Nemiri, pogotovo oni koji su uslijedili nakon ubojstva Martina Luthera Kinga 1968. stvorili su kaos u mnogim gradskim središtima. Savezna vlada bila je odlučna da poduzme nešto. Odlučila je da će pokušati pomoći centralnim gradovima da se oporave; pripremila je program oporavka. Program je najvećim dijelom počivao na širenju javnog sektora. Javni sektor se širio jer su savezna sredstva utjecala u gradove vrlo velikom brzinom, a općinske su vlasti mogle početi povećavati kadrove i usluge koje su pružali. Bilo je povećanja u obrazovanju, povećanja u zdravstvu, povećanja u broju zaposlenih u odvozu smeća i u javnom prijevozu. Komunalni sektor je u New York Cityju kasnih 1960-ih i ranih 1970-ih brzo rastao kao dio stabilizacijskog programa. Program je obuhvaćao i integraciju rasnih manjina u radno aktivno stanovništvo kroz javno zapošljavanje. Cijeli program je ovisio o tome da grad raspolaže adekvatnim financijskim sredstvima. Grad međutim nije raspolagao adekvatnim financijskim sredstvima pa se počeo ozbiljno zaduživati u kasnim 1960-ima i ranim 1970-ima. Investicijski bankari su bili oduševljeni jer je New York City raspolagao velikim budžetom pa je predstavljao sigurnu investiciju. Investicijski bankari su bili itekako spremni sve to financirati. Dapače, čak su New York City naučili sve trikove i igrice, kreativno knjigovodstvo i slične stvari, tako da si može dopustiti dodatna zaduživanja na »sophisticiranije« načine. Ali 1973. stvari su krenule nizbrdo. Grad je počeo gubiti novac, porez na imovinu i prihodi

bili su u opadanju. A 1973. savezna se vlada našla u financijskoj krizi. Uvijek ću se sjećati dana kada je na radiju emitirano Nixonovo godišnje obraćanje naciji (*State of the Union Address*), i kada je on rekao: »Urbana kriza je okončana.«. Pogledao sam kroz prozor i rekao: »Zanimljivo, Baltimore meni još uvijek izgleda isti.« Očekivao sam da će ljudi plesati na ulicama. Bilo je to još uvijek ono isto prljavo, neuredno, grozno, propadajuće mjesto koje je oduvijek bilo. Ono što je Nixon time zapravo htio reći bilo je: »Ne dajemo vam više ništa.« Prestali su davati novac New York Cityju. Bez priljeva saveznog novca, budžeti su se smanjili. Tako da se New York City počeo još više zaduživati. Investicijski bankari su 1975. rekli: »Ne, više vam ništa nećemo posuditi.« Bio je to dramatičan trenutak, gradske su vlasti rekly »Kako? Što ćemo sad?«. Investicijski bankari su odgovorili: »Nemamo pojma.«

Dakle, to je prvi dio te priče. Drugi dio je sljedeće: tijekom 1960-ih i 1970-ih postojao je problem koji ja zovem »viškom kapitala«. Bilo je previše kapitala i nitko nije znao što da se učini s njim. Velik dio otišao je u spekulaciju nekretninama. Dogodio se veliki graditeljski *boom* u mnogim američkim gradovima, posebno New York Cityju. To je period u kojem su nastali blizanci *World Trade Centra*, koji su bili ekonomska katastrofa jer se nitko nije htio useliti u njih i nije bilo nikakvog načina da ga se napuni stanarima. Zbivao se graditeljski *boom* i nevjerojatan višak izgradnje, pogotovo uredskog prostora. I grad je bio uključen na različite načine, kao što je praštanje poreza na imovinu. Bila je to igra s velikim ulozima koju su igrali s investitorima na tržištu nekretnina. A ono je kolabiralo 1973. Odjednom su postojale sve te prazne zgrade na koje nitko ne plaća porez i to je bio dio problema New York Ci-

tyja. Tako da se uz nedostatak radnih mjesta s jedne strane, i manjak prihoda od poreza na imovinu s druge strane, stvorila kriza. Ali postojalo je tu još jedno pitanje: zašto su investicijski bankari odjednom odlučili prestati posuđivati? Ako igdje postoji ekonomija koja je u teškim dugovima, kojom se fiskalno upravlja na katastrofalan način, gdje svi indikatori govore da više ne trebate posuđivati, onda su to današnje Sjedinjene Države. Ukupni indikatori za New York City tada nisu bili gori nego što su ukupni indikatori za cjelinu ekonomije Sjedinjenih Država danas. A današnji ekvivalent bi bio da kineska središnja banka, japanska središnja banka i južnokorejska središnja banka odjednom odluče »Ne dajemo vam više ništa.« Ne bi bilo novca u Sjedinjenim Državama za vođenje rata; ne bi bilo novca za *boom* na tržištu nekretnina, sav taj konzumerizam; ne bi bilo novca za ogromni deficit koji stvaramo. Pitanje je dakle, zašto su investicijski bankari u New York Cityju odjednom odlučili prestati posuđivati? Meni se čini da je to istinska priča o fiskalnoj krizi New York Cityja. Očito je da je New York City bio u ranjivom položaju. Što su to radili što se nije sviđalo investicijskim bankarima? Bili su obazrivi prema sindikatima, distribuirali su novac naširoko, i bili su uključeni u svakoja-ke filantropske projekte, bili su dobri prema manjinama, crncima, i slično. Grad je radio puno toga što je stajalo na putu ambicijama ljudi poput Davida Rockefellera koji je htio da New York City postane otokom buržoaskog obilja. U isto vrijeme dok se novac dijelio, u gradu je bilo puno antibankarskih sentimentata i puno antikorporacijskih sentimentata.

Sjetite se, govorimo o vremenu kad su su studenti u Santa Barbari doslovno zakopali Chevrolet i zapalili zgradu *Bank of Ameri-*

ca. Bilo je puno radikalizma i puno antikorporativne politike. Krupni kapital postaje nervozan početkom 70-ih. Počeli su raditi zajedno da ponovno stvore održiv korporativni kapitalizam koji bi imao značajnu moć. New York City je smjerao postati socialdemokratska, gotovo socijalistička općina. Krupni kapital je politički zastrašen. Stoga, lansiraju financijski udar na grad. Tvrdim da je financijski udar na New York City bio jednako učinkovit kao Pinochetov vojni udar u Čileu. Ali, sada se događa to da New York City treba disciplinirati u novu vrstu ekonomske budućnosti. Kako to napraviti na demokratski način? Najprije je sva ovlast nad budžetom oduzeta izabranim službenicima i dana *Municipal Assistance Corporation* (MAC), kasnije nazvanom *Emergency Financial Control Board*. MAC-om upravljaju investicijski bankari, dva predstavnika države, i dva predstavnika grada. Ono što oni čine zapravo je to da uzimaju sve prihode grada, sve poreze i kažu: »Uzet ćemo ovaj novac i prvo ćemo isplatiti sve vjerovnike. Ono što ostane ide u gradski budžet.« Pa možete i zamisliti što je to značilo za nezaposlenost i rezanja u javnom sektoru. Bila je to katastrofa. Čak su inzistirali da gradski sindikati založe svoje mirovinske fondove, pa tako ukoliko bi gradski sindikati stvorili neki problem i New York bi bankrotirao, izgubili bi sve svoje mirovine. Bio je to lukav potez za to vrijeme.

Upravo je tu, mislim, iznimno važan princip koji je potom postao globalan po prvi puta stupio na snagu. Ukoliko postoji konflikt između dobrobiti financijskih institucija i dobrobiti stanovništva, vlada će odabrati dobrobit financijskih institucija; kvragu s dobrobiti stanovništva. Ovo je naravno postalo sveto pismo Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) i Programa strukturalne

prilagodbe (PSP) koji su započeli u 80-ima; a jedan od prvih na udaru bio je Meksiko. MAC je disciplinirao grad, napao je radnu snagu i društvene troškove svih vrsta. Ali investicijski bankari imali su problem, njihov je problem bio to što su imali svu tu imovinu. Tako da nisu mogli samo odšetaťi iz grada i reći »kvragu s tim«, morali su ga ponovno oživjeti i fiskalno disciplinirati u isto vrijeme. Situacija je zaista utjecala na javne službe. Smeće se nije skupljalo, morali su smisliti strategiju da ponovno ožive grad tako da se vrijednost sve te imovine, koja je bila negativna u 70-ima, vrati u igru.

Kako su to napravili? Na dva načina. Prvi je bio međunarodni trik. Jedna od velikih stvari koje su se dogodile 1973., ako se sjećate, bio je veliki skok cijena nafte kad se OPEC pokrenuo i dogodio se bojkot nafte. Cijena nafte se vinula u visine rezultirajući akumuliranjem petrodolara u zaljevskim državama. Saudijska se Arabija, kao i sve zaljevske države, iznenada našla zatrpana hrpama dolara. Veliko je pitanje bilo: što će napraviti sa svim tim novcem? Skruti ga ispod madraca? Ono što znamo iz izvještaja *British Intelligencea* objavljenih prošle godine je to da je britanska obavještajna služba procijenila da postoji velika mogućnost da će Sjedinjene Države napasti Saudijsku Arabiju 1973. da bi okupirale naftna polja i spustile cijene nafte. Pouzdano znamo da je planiranje otišlo tako daleko. Ne znamo je li to bio samo samo hipotetski plan za krajnji slučaj ili koliko su ozbiljno to razmatrali. Nitko to ne zna; i vjerojatno još dugo nećemo znati. Ono što znamo je da je američki veleposlanik u Saudijskoj Arabiji otišao Saudijscima i postavio pitanje što će napraviti sa svojim petrodolarima. Isposlovali su ekskluzivnu nagodbu sa Saudijscima po kojoj će Saudijska Arabija reciklirati svoje petrodolare

kroz američke investicijske banke. Ne znam jesu li Saudijski znali da bi ih mogli napasti ili bombardirati i sravniti sa zemljom. Ali znamo da su Saudijski pristali sve te petrodolare dati njujorškim investicijskim bankama koje su opet njima dale strahovito povoljan položaj na planu globalnih financija. To je osiguralo da New York postane financijsko središte svijeta. I često mislimo da je New York financijsko središte jer se to čini prirodnim. Ali to nije jednostavno »prirodno«, i vojna moć Sjedinjenih Država je dijelom to osigurala. Tako su njujorški investicijski bankari dobili novce, imali su biznis. Trebala su uslijediti mnoga zaposlenja u financijskim službama New York Cityja. Proizvodnja u gradu nije bila bitna. Trebali su reorganizirati grad oko financijskih službi i svega što s tim ide.

U to vrijeme, investicijski bankari i korporacije udružili su se oko ideje oživljavanja ekonomije u New York Cityju. Osnovani su nešto zvano *Downtown Business Partnership*. To je partnerstvo odlučilo da će prodati New York City kao destinaciju svakome zainteresiranom za kulturu; zaista su promovirali kulturne institucije poput *Museum of Modern Art*, *Broadway* i druge kao potrošačke i turističke destinacije. Tad su i izmislili logo koji ste svi vidjeli *I Love New York*. Spremali su se prodati grad, to je bio način da ga se revitalizira. Ali kako to napraviti ako nitko ne skuplja smeće? Zašto bi turisti došli u grad kad je smeće na ulicama? Stoga su odlučili zaista primiti se posla i pozabaviti se načinom na koji funkcionira gradska uprava, i pritom naišli na ozbiljan otpor. Policajci i vatrogasci bili su bijesni jer su im plaće smanjene, ugovori opozvani, a mnogi od njih otpušteni. Tako su pokrenuli kampanju suprotnu *I Love New York* ideji. Napravili su pamflet *Fear City* (Grad straha).

Odlazili su na *Kennedy Airport* i dijelili taj pamflet turistima. Tu je pisalo nešto poput: »Ne idite u New York jer ako se dogodi požar u vašem hotelu, morat ćete skočiti kroz prozor jer nema vatrogasaca da vas izvuku«, »ne šecite gradom«, »autobuse možete koristiti samo između 9 ujutro i 5 poslijepodne«, i »nikad ne putujte metroom jer će vas pokrasti«. Tako su pokrenuli *Fear City* kampanju koja je doslovno došla do Europe i europski putnici su govorili »Nisam siguran da mi je pametno ići u New York«. Ovo je bilo u vrijeme kad se događa i *Summer of Sam*, grizliji ubojice i takve stvari. Očito je da je *Downtown Business Partnership* imao problem s imidžem. Stoga su krenuli u pregovore s policijskih i vatrogasnim sindikatima i rekli im: »Opozovite ovu kampanju i ponovno ćemo zaposliti gomilu vas«, a ovi su rekli OK, pa je gomila njih opet zaposlena. Ali dodijeljeno im je da rade na Manhattanu. Tako da je Bronx gorio, Queens je bio zatrpan smećem, a kriminal je bio posvuda. Ali Manhattan je bio izdvojen i učinjen privilegiranim mjestom. Manhattan su učinili sigurnim koliko god su mogli. Nije bio jako siguran 80-ih, zapravo je bio dosta grub, ali malo pomalo dogodilo se ponovno zauzimanje Manhattana.

Drugi princip bio je: gradskoj vlasti više nije svrha dobrobit stanovništva, ona se mora okrenuti stvaranju dobre poslovne klime. To je bio cilj, stvoriti dobru poslovnu klimu. I ako postoji konflikt između stvaranja dobre poslovne klime i dobrobiti ovog ili onog segmenta stanovništva, tad kvragu s ovim ili onim segmentom stanovništva. New York City je postao podijeljen 80-ih, ogroman val kriminala ga je zapljusnuo. Ako ćete sve privatizirati, zašto ne privatizirati preraspodjelu kriminalnom djelatnošću. To se zapravo počinje događati. Jedini problem, a s obzi-

rom na način na koji su odbrane postavljene, je to što postaje sve teže privatizirati one veoma bogate. To su mogli napraviti samo sa siromašnima ili onima iz srednje klase. Drugi je problem bio naravno taj što je onaj drugi, nepriviligirani New York imao epidemiju cracka, epidemiju AIDS-a i krizu javnog zdravstva. Tako je polovica grada patila u bijedi, dok su drugu polovicu kontinuirano razvijala poslovna partnerstva i privilegirani pojam »ovo je Manhattan kakav znamo i volimo.«

Ali do poante dolazimo upravo sada, za Bloombergove administracije. To je čovjek koji je milijarder, koji je praktično kupio svoje mjesto gradonačelnika, i on zapravo nije loš gradonačelnik. Nije loš kao neki gradonačelnici koji su bili prije njega, i zaista brine da učini New York City konkurentnim u razmjerima globalne ekonomije. Ali konkurentnim u čemu? Jedna od prvih stvari koje je Michael Bloomberg rekao: »Nećemo davati nikakve subvencije korporacijama da dođu ovdje.« Službeno je rekao:

»Ako korporacija treba subvenciju da se smjesti na ovoj skupoj, visokokvalitetnoj, prekrasnoj lokaciji New Yorka, ako im treba subvencija za to, mi ih ne želimo. Želimo samo korporacije koje si mogu priuštiti da posluju ovdje.«

Nije to rekao za ljude, ali to se zapravo odnosi i na ljude. Ljudi niskih primanja, naročito Hispanoamerikanci migriraju iz New Yorka. Sele se u male gradove u Pennsylvaniji i gornje dijelove države New York jer si više ne mogu priuštiti da žive u New Yorku. Uvjeti života u New Yorku za njih su užasni. Istodobno, uvjeti života za jako, jako bogate su apsolutno predivni. Takav je grad u kojem sad živim. S jedne strane, ugodno je živjeti u gradu poput Manhattana koji je sad

relativno siguran i gdje javne službe uopće nisu loše. Ugodno je, ali nevolja je u tome što za ljude iz srednje klase, poput mene, postaje nemoguće živjeti u Manhattanu, a s obzirom na smjer kojim se neoliberalizacija kreće.

Spomenuo sam da su investicijski bankari dobili sav taj novac od Saudijske Arabije, ali pitanje je što će sada napraviti s tim? Privreda Sjedinjenih Država je u depresiji, komu će dati u zajam novac? Nisu ga mogli uložiti u nove zgrade: ionako je previše zgrada na Manhattanu. Do velikog problema s viškom kapitala dolazi 1975. U što uložiti sav taj višak novca? Walter Wriston, jedan od investicijskih bankara tada je rekao: »Jednostavno, posudit ćemo novac državama, jer države ne idu nikuda i uvijek ih možemo naći.« Tako su počeli pozajmljivati ogromne količine novca državama poput Meksika, Brazila, Argentine, čak Poljskoj. Posuđivali su novac s relativno niskim kamatnim stopama jer kamatne stope i jesu bile vrlo niske sedamdesetih. Tada je Paul Volcker iznenada povećao sve kamatne stope, zbog veće stope inflacije 1979. Kad se kamatna stopa povećala, Meksiko je iznenada trebao platiti veću kamatu i nije mogao. Tako je Meksiko bankrotirao 1982.

Desno krilo neoliberala ne voli MMF. Prve godine Reaganove administracije, James Baker je razradio nacrt plana da učinkovito ukine MMF i Reaganova je administracija to htjela napraviti. Tu je nastao pravi problem: ako pustiš Meksiko da bankrotira, čiji će krediti biti pogođeni? Zaista i ozbiljno, bankrotom će Meksiko biti pogođeni krediti *Citibanka*, *Chase Manhattana* i svih njujorških banaka. I u tom trenutku oni odlučuju da će spasiti Meksiko. Morali su spasiti Meksiko. U tom trenutku *US Treasury*

istupa i James Baker iznenada kaže: »Ovdje nam MMF može pomoći, mogu obaviti prljavi posao za nas.« Nevolja je što se MMF u tom trenutku sastoji od keynesijanaca. Tako da je prvo što Baker kaže: »Hajdemo imenovati nekog tko je pravi republikanski monetarist i neoliberal i staviti ga tamo u MMF.« To je ono što Joseph Stiglitz zove »čišćenje MMF-a i Svjetske banke od keynesijanaca 1982.« Dovedli su sve te ekonomiste koji su mislili u terminima monetarizma i neoliberalnih principa. Tad su rekli »ajmo odraditi Meksiko.« MMF se uključio u proces govoreći: »Način da vratimo novac od Meksikanaca je da ga izvučemo od meksičkog naroda.« Nanovo, to je princip ustanovljen u New Yorku, da ako postoji konflikt između financijskih institucija i dobrobiti ljudi, ud'ri po dobrobiti ljudi, ud'ri po dobrobiti ljudi Meksika, Brazila, Ekvadora ili gdje je već potrebno. Strukturalna prilagodba čini upravo to. Istodobno, inzistira na institucionalnoj reformi, »riješiti se jakih sindikata, uvesti fleksibilnost na tržište rada, i reformirati mirovinske strukture«, tako da se igra zove strukturalna prilagodba. Na ovaj je način MMF počeo djelovati globalno, a njujorški investicijski bankari kao središte svega toga postali su, naravno, nevjerovatno bogati. Štoviše, dali su se uključiti u proces financiranja na globalnoj razini.

Novi financijski instrumenti počeli su se pojavljivati, neki od njih nevjerovatno domišljati. *Hedge* fondovi, na primjer. Bilo ih je oko 300 prije 15 godina, sada ih ima oko 3000. Nedavno smo mogli promatrati bankrot jednoga od njih. Međutim, unatoč tome, vodeći menadžeri *hedge* fondova ipak su prošle godine dobili po 250 milijuna dolara po osobi. To hoće reći, svaki od njih je imao osobni dohodak u iznosu od 250 milijuna dolara u samo jednoj godini. Znam

da ćete sada svi htjeti postati menadžerima *hedge* fondova, ali pazite! Ti iznosi nisu neobični za industriju financijskih usluga. Manhattan je mjesto gdje živi mnogo takvih ljudi, privilegirano središte za transnacionalnu klasu kapitalista, ako je tako želite nazvati – iako se meni taj pojam ne sviđa – koji se tu zabavljaju i uživaju, i manipuliraju fiktivnim novcem. Prošlog vikenda u *New York Timesu* objavljeni su podaci o nekim zanimljivim recentnim ukupnim pokazateljima. Postoje stvari koje zovu derivatima kamatnih stopa i deviznim derivatima. Možemo razgovarati o tome što zapravo predstavljaju. Ako znate o čemu je riječ, odlično, ako ne, ono što trebate znati je da ih je 1988. bilo ravno - nula. Danas iznose 250,8 bilijuna dolara. Postoji nešto što se zove »*credit default swaps*« (osiguranje za slučaj neservisiranja kredita, op. prev.), i ukupni iznos za sve te derivate i CDS-ove u opticaju u 2000. godini bio je nula, a danas iznosi 26 bilijuna dolara. Dionički derivati u opticaju u 2002. iznosili su oko 2 bilijuna dolara, danas iznose 6,4 bilijuna. U članku se navodi da je ukupni iznos za CDS-ove krajem lipnja iznosio 283,2 bilijuna dolara. Zajednički BDP Sjedinjenih Država, Europske unije, Kanade, Japana i Kine iznosi 34 bilijuna dolara. Ti ljudi dakle zarađuju nevjerovatne količine novca igrajući svoje fiktivne igrice, i one potpuno prožimaju grad. Gradom New Yorkom danas dominira bogatstvo stvoreno takvom vrstom aktivnosti. Naravno, velik dio tog novca prelijeva se prema dolje, ne prema ljudima poput mene, nego prema sektoru financijskih usluga općenito; prelijeva se prema pravnim uslugama, mehanizmima za izbjegavanje poreza. Poznajem čovjeka koji je upravo stupio u mirovinu, a koji je dobio 400 000 dolara godišnje za povremeni rad. Čime se bavi? Savjetovao je ljude u igricama oko izbjegavanja poreza, na međuna-

rodnoj razini. To je, naravno, srž onoga na što se neoliberalizacija svodi. Ako pogledate ukupne pokazatelje, a podaci su naprosto nevjerovatni, gornjih jedan posto populacije Sjedinjenih Država udvostručilo je svoj udio u nacionalnom dohotku u zadnjih dvadeset godina. Ista stvar se dogodila i u Velikoj Britaniji, i na mnogim drugim mjestima gdje je neoliberalizacija uzela maha. Najviših 0,1 posto učetrostručilo je svoj udio u nacionalnom dohotku u zadnjih 20 godina. A kad dođete do 0,01 posto, vidite da su oni svoj dohodak povećali za 497 posto u zadnjih dvadeset godina. Sve što morate činiti je da pogledate te podatke i shvatit ćete da se odvija nevjerovatna koncentracija bogatstva u svakoj zemlji koja postaje neoliberalna – bilo djelomično neoliberalna ili potpuno neoliberalna. Kina je danas na vrlo osebujan način neoliberalna. I količina bogatstva koje se koncentrira u svega nekoliko ruku u današnjoj Kini zapanjujuća je.

Ovo nas vodi do opće ideje da je neoliberalizacija, od same pobude, početka, obnavljanje klasne moći, a naročito klasne moći veoma privilegirane elite, tj. investicijskih bankara i visokih korporacijskih šefova. Podaci to pokazuju uvijek i opet iznova. U ovom trenutku moramo shvatiti da je to bila svjesna strategija, a ne slučajnost. Smiješno je, kad čitate sve te procjene od ljudi poput Stiglitz devedesetih, i kad kaže: »primijenili smo ovu, pa onu strategiju, i zanimljivo je kako su, sasvim slučajno, bogati postali bogatiji, a siromašni siromašniji, ali to je bila samo nus-pojava onog što se dešavalo.« Ne, ono za što su ovakve strategije i zamišljene je upravo ono što su činili u New Yorku. Meksiko je postao neoliberalan nakon što je MMF odradio nekoliko rundi kako bi to postigao, a Svjetska banka isto tako, a to se dogodilo između 1988. i 1992. Pet go-

dina kasnije, na Svjetskoj listi najbogatijih otprilike je dvadeset Meksikanaca. Mislim da se treći ili četvrti najbogatiji čovjek na svijetu zove Carlos Slim i Meksikanac je. Vi koji ste bili u Meksiku, jeste li primijetili da tamo ima siromaštva? Jeste li primijetili da ima puno nezaposlenosti, puno bijede? Da je puno bolesti i da nema javnih službi, da je voda prljava? To je ono što je neoliberalizacija zapravo i ono što čini gradovima je zaista fascinantno.

U slučaju New Yorka, neoliberalizaciju je pratio ogroman val kriminala i val bolesti, po kojima je uslijedila Giulianijeva represija. Zapravo, ako pogledate sve latinoameričke gradove u neoliberalnom periodu, svi imaju porast apsolutnog stupnja siromaštva, osim Santiaga. Svi oni, uključujući i Santiago, imaju nevjerovatan porast društvene nejednakosti. Rezultat je da imamo podijeljene gradove; naselja zatvorenog tipa s jedne, osiromašene zajednice s druge strane. Grad se raspada na mikro-države bogatih i siromašnih. U New Yorku imamo Manhattan s jedne i ostale okruge s druge strane. Druga stvar koju podaci pokazuju o urbanizaciji Latinske Amerike je ogroman val kriminala koji je uništio gradove do te mjere da su kriminalne bande periodično preuzimale ulice Sao Paola u zadnjih par mjeseci i pokazale da mogu upravljati gradom. Svugdje ima kriminala i oružanih pljački. Redovito idem u Argentinu jer je moja supruga odande. Prošlog Božića imali smo zadovoljstvo ležati licem prema tlu, s pištoljima uperenim u nas, dok su oni odnosili sve. I to je normalno, to nije nenormalno, to je sasvim normalno. To je privatizacija i preraspodjela dohotka; mislim da to treba razumijeti na taj način.

Sad je veliki zadatak kroz evoluciju ovih

gradova vidjeti što se događa. Postoji literatura poput Mike Davisove *Planet of Slums*, i o tom zapravo pričamo. Trebamo dublje zahvatiti u proces, odakle on dolazi, tko to radi i što to čini zapravo. Da bismo tako zahvatili, moramo se vratiti jednostavnim strategijama.

Ako izgleda kao klasna borba, sve ukazuje na klasnu borbu, pa onda je to klasna borba za ime Božje! I jedini način da s tim izađete na kraj je da uzvratite u terminima klasne borbe. Ali, moji akademski prijatelji mi kažu da to više nije validna kategorija. Rekli su mi da unosi razdor. Ako pričate o klasi, »talasate«. *Wall Street Journal* se podsmjehuje svakom tko priča o ovakvoj preraspodjeli i kaže: »Oh, oni žele pokrenuti klasnu borbu koja će podijeliti društvo«, kao da smo svi u istom čamcu. Ja nisam u istom čamcu kao oni koji zarađuju 250 milijuna dolara godišnje. Tu smo, čini mi se. Da bismo učinili nešto po tom pitanju, mislim da trebamo prepoznati kako su gradovi uvijek

bili središta konflikta, promjene i transformacije. Postoje zapravo pokreti koji djeluju u raznim gradovima pokušavajući promijeniti stvari. Možete vidjeti što se događa u raznim brazilskim i nekim europskim gradovima. Gradovi mogu biti kamen kušnje gdje se mogu izgraditi ili pojaviti nove politike. Najveći problem je što se gradovi dijele na mikrodržave. Tako da mi sad već kažu da »grad« također nije validan koncept.

Moj odgovor je da moramo povratiti neki pojam grada, na način na koji govori Park, kao neku vrstu političkog tijela kroz koju možemo ponovno izgraditi, ne samo gradove, nego i ljudske odnose i nas same. Moramo to promišljati u tim terminima, i razumjeti da je to politički projekt, klasni projekt. U drukčijem slučaju jednostavno idemo u novu rundu restrukturiranja i zateći ćemo se kako se pasivno slažemo s tim što se zbiva. S tom bih vas idejom ostavio, i u nadi da će to biti jedna od velikih tema kojima ćete se baviti u svom časopisu.